

Torntutning i Västerås och Strängnäs

Klockan är elva slagen, För eld och brand och fiendens hand bevara Gud både stad och land.

Onsdagen den 21 dec. 1966

De två sista torntutarna i Strängnäs domkyrka, Kalle Andersson, till vänster, och Torn-Pelle.

Kloc-kan är ti-o sla-gen
Gud be-va-re vår stad från eld och
brand och tu-vars hand!
Kloc-kan är te-o sla-gen.

Timlidt sjungen i Strängnäs domkyrka i slutet av 1800-talet av den siste torntutaren, Kalle Andersson. Den finns inspelad på band 1965 efter hans son, Gunnar Sjögren, Bandhagen.

Den tid är nu förbi, de fredliga invånare i våra gamla städer och byar, om de någon gång låg vakna om natten, kunde få höra nattväktarens rop, då han gick genom trånga gränder och krokiga gator och sjöng med mer eller mindre (mest mindre) välljudande röst: "Klockan är elva slagen. För eld och brand och fiendens hand bevare Gud både stad och land!"

Vi har nu ett ordnat polisväsen, en vältrimmad brandkår och bättre gatubelysning, och drätselkammarens och stadsfullmäktiges ledamöter har ingen känsla för det stämmingsfulla i den gamla ärevördiga seden att sjunga timlåten vid varje jämnt klockslag och tuta i brandluren vid varje kvart.

Förlåt, ärade makthavande i Ystad! Där finns visst brandvakten kvar. Men sjunger gubbarna, när de vandrar omkring i stan på nätterna?

Nattväktarnas ropande av timmarna var ett urgammalt, internationellt bruk. Det kan spåras långt tillbaka i medeltiden. Väktarna gick då på gatorna med lanternorna och bardisan och ropade ut timmarna efter bestämda formulär. Men ropet blev lätt sång, och det är lätt att förstå. Varje mänskligt tal har sin melodi, ropet har också sin, och ska detta rop ideligen upprepas av samma person, blir melodin fixerad och ropet blir ett recitativ. Hör på tidningsförsäljare och gatumånglare i vilken storstad som helst, särskilt i Sydeuropa! De sjunger vackra recitativ, när de bjuder ut sina varor. Så gör också böneutroparna, när de manar de rättrogna till bön från minareterna. Alla dessa recitativ har sin individuella melodi och sin personliga rytm.

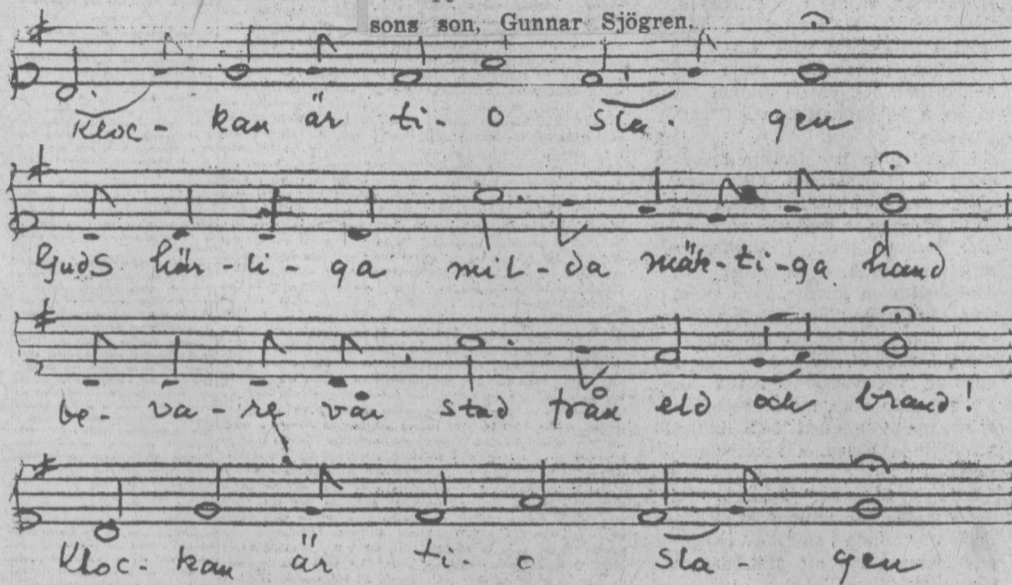
Alla brandvaksrop är från början recitativiska. Under tidens gång kan de få en mera melodiös karaktär med bestämd rytm och närma sig visan.

I det här reproducerade

vaktarropet från västerås tycker man sig höra ord och satsmelodin. Ordens naturliga tonfall återspeglas i de ganska stereotypa tongångarna i denna gamla timlåten. Den är hämtad ur en samling av vaktarrop från

rymde ett par stycken ullstrumpor. De började året runt sin tjänstgöring klockan tio på kvällen och slutade kl. 5 på morgonen under sommaren och kl. 6 under vintern. Varje jämn timme sjöng de timlåten. Den har jag tecknat upp efter Kalle Anderssons son, Gunnar Sjögren.

gren, i tornet. Det var på hösten. Gubben fick då se några pojkar, som på natten försökte sig på att stjäla äpplen i biskopens trädgård. Kalle Sjögren såg det i den klara septembernatten, satte händerna för munnen och

Vaktarrop från Västerås. Nordiska museets arkiv.

Nordiska museets arkiv. Man märker, att uppteckningen haft svårt att inpassa recitativet i vanlig traditionell notskrift med taktstreck och traditionella notvärden. Det tycker jag gör uppteckningen

Av Gustaf Wetter

ändå mer intressant. Melodin mellan timropen är en vacker vismelodi och skulle lätt kunna tecknas upp i 3/4-takt. Men den här uppteckningen är roligare och mera målande.

Hur länge brandvakterna höll på att sjunga timlåten i Västerås vet jag inte, men i Strängnäs höll de på till 1905. Då slutade de sista torntutarna Kalle Andersson och Torn-Pelle att sjunga och tuta i tornet i Strängnäs domkyrka. Det gällde för dem att vara ordentligt klädda på vintern. De bägge karlarna på bilden klarade sig nog även under kalla vinterdagar i tornet, ty de var klädda i präktiga färskinnpalsar med raggen utåt, varma skinnmössor och

Bandhagen. Jag har trängt in melodin mellan traditionella taktstreck i 6/8 takt. sjöng med hög och ljudlig röst:

Torntutarna hade en trägen tjänstgöring. Förutom timlåten, som sjöngs varje jämn timme, skulle de tuta i luren tre gånger under en timme, exempelvis kl. 11.15 en gång, 11.30 två gånger och 11.45 tre gånger. Det gällde för folk, som bodde i närheten av kyrkan, att ha en god sömn. Luren var av fotografiet att döma en vanlig brandlur av koppar, och i den kunde man endast få fram en given ton, som hördes vida omkring. Som lön för sin möda hade torntutarna 1.50 per natt. Men för att de inte skulle förfalla till vällevnad måste de på sin lönsjälva hålla sig med fotogen.

Enligt min sagesman lär luren förvaras i sakristian till Strängnäs domkyrka. Det skulle vara intressant att få reda på, om den finns kvar där än i denna dag.

Några särskilda äventyr eller besvärligheter hände inte Torn-Pelle och Kalle Andersson under deras tjänstgöring som brandvakter. En gång var båda förhindrade, och då tjänstgjorde Kalle Anderssons svärfar, den store spelmannen Karl A. Sjö-

Klockan är tu slagen!
Äppeltjuvar i biskopens trädgård!
Gud bevare vår stad för tjuvars hord!
Om dem må polisen strax taga vård!
Klockan är tu slagen!

Pojkarna blev dödsförskräckta, hoppade över staketet och kom lyckligt och väl undan stadens ende polis, som hade hört ropet och skyndade till biskopsgården. Då skrattade Kalle Sjögren gott, ty det var en stor filur, och han glädde sig säkert, pojkaktig och full av upptåg som han alltid var, att grabbarna klarade sig.

Hur skulle det vara att någon enda gång under en varm sommarnatt återuppliva den gamla trevliga sedvänjan med timlåten och torntutningen i Västerås och Strängnäs domkyrkor?